نویشکێک لەبارەی ئەدەبیاتی ئەمریکای باشوور

ئا: ئازاد عەبدولواحید

بەر لەهاتنی سەدەی بیستەم هیچ جۆرە ئەدەبێکی سەربەخۆ لە ئارادا نەبوو ناوی ئەدەبیاتی ئەمریکای لاتین بێت، بەڵام کاتێکیش بەدەرکەوت هەر زوو لەسەر گۆڕەپانی ئەدەبیاتی جیهاندا بوونی خۆی سەلماند، لەو کاتەدا ئەو ئەدەبیاتە، یان ئەوەی لە پاشاندا ناوی لێنرا ئەدەبی ئیسپانیایی- ئەمریکایی کە لە دەیەکانی بەرایی سەدەی ڕابردوومان سەری هەڵدا، واتە ئەو ئەدەبەی بە چەند پشت و وەچەیەک لەپاش ئەدەبیاتی گەلانی دیکەوە هاتە پێشێ، بلیمەتی گەورە و ناسراوی دابووە کوڕ و نەوەکانیان و پێی ناساندبوون. بۆ نموونە لە ئەدەبیاتی فەرەنساییدا زۆر نووسەر دەبینین لەژێر کاریگەریی قەڵەمە سەرئامەدەکانی ڕابردوویان دەیاننووسی وەک: بەلزاک، فلوپێر، ستاندال و کەسانی دی، بە پێچەوانەی نووسەرەکانی ئەمریکای باشوور، کە پێویست بوو لەسەریان لەهیچەوە، یان بڵێین لە بۆشاییەوە دەست پێبکەن و پەراوێز بوون و پاشکۆیاتی هەموو جۆرە ئایدیۆلۆژیایەکی ئۆرووپییەکان لەشانی خۆیان دابتەکێنن، پاش ئەوەی بەدرێژایی ساڵانێکی دوور و درێژ لەژێر باری قورسی دەسەڵاتی کۆلۆنیالیزم ناڵاندیان. هەرچەندە قسەکردن لەو بارەیەوە زیاتر قسەکردن دەبێ لە بارەی ڕۆمانەوە، بەواتای قسەکردنە لەسەر (پەخشان) نەک شیعر، بەڵام هەر دەبێ ئاماژە بەسەرهەڵدانی ئەو ئەدەبە بدەین کە لەسەر دەستی دوو شاعیری گەورەی وەک (پاپلۆ نیرۆدا)ی چیلی و (ڕۆبین داریۆ)ی نیکاراگوا هاتە گۆڕێ کە بە شیعر دەستیان پێکردووە.

هەرچی ڕۆمانی ئیسپانیایی- ئەمریکاییە، ئەوە دەتوانین ئاستی پەرەسەندنەکەی بەسەر سێ قۆناغدا پۆلێن و دابەش بکەین. قۆناغی یەکەم کە قۆناغی پێش ساڵانی چلەکانە، ئەو قۆناغەی ڕۆماننووسین بە دووپاتەخوازی و تەقلیدییەت و گیرخواردن لەناو قۆزاغەی ئیقلیمگیری گیری خواردووە و پێی دەناسرێتەوە، بۆ ئەو قۆناغە ڕۆمانی (دۆنا باربارا)ی ساڵی ١٩٢٩ باس دەکەین کە هی نووسەری فەنزەوێلایی (گالیفۆس)ە کە لە کارەکانیدا ململانێ و زۆرانی نێوان هێزە سەرکوتکارەکان و کێشەی دادپەروەری کۆمەڵایەتی بەرجەستە دەکرد. پاشان ڕۆمانەکەی (غوزمان) بەناوی (هەڵۆ و مارەکە) دێ کە بۆ نەمر کردنی شۆڕشی

مەکسیکییەکان تەرخان کراوە، هەرچی ڕۆمانනووس (ئەللیگریا)یە، ئەوە لە چیرۆکی (ئەو جیهانە فراوانە)دا ئەو چەوسانەوەیە سەرکۆنە و شەرمەزار دەکا کە لە پیرۆ بەسەر گەلانی هیندییە سوورەکاندا هات.

دواتر قۆناغی چلەکان و پەنجایەکان دێت کە تێیدا ڕۆماننووسی کوبایی (ئەلیخۆ کاربنتیر)ی تێدا بەدەرکەوت کە پلەوپایە و مەقامی ڕۆمانی لە ناوچەکەی خۆی بە هۆی ڕۆمانە جوانەکەی (مەملەکەتێکی ئەو جیهانە) بەرز کردەوە کاتێ ڕۆمانەکەی لە ساڵی ١٩٤٩دا بڵاوکرایەوە، بەو ڕۆمانەشی توانی ڕەنگی هێڵێکی سەرەکی و گشتیی ڕێڕەوێکی نوێ بڕێژێ کە لە پاشاندا نووسەری فەنزەوێلایی (ئۆسلا بینزی) هات و بەناوی (ڕیالیستی ئەفسوونگەرانە – الواقعیة السحریة) ناوزەدی کرد و هەر بەو ناوەش بڵاو بووەوە و زاراوەکە ڕۆیشت. هەر لەو سەردەمەشدا زۆر کاری جوان دەرکەوتن کە شایانی ئەوەن ناویان بهێنرێ و باس بکرێن لەوانە: (زەوییەکی بێ خاوەن) کە هی ڕۆماننووس (ئۆنیتی) بوو کە لە ساڵی ١٩٤١دا بڵاوکرایەوە، هەروەها ڕۆمانی (خەیاڵات) کە لەساڵی ١٩٤٤ خورخی بۆرخێس بڵاوی کردەوە، هەروەها ڕۆمانی (تونێل) کە هی ئیرنستۆ ساباتۆیە و لە ساڵی ١٩٤٨دا بڵاوی کردەوە.

دوا قۆناغیش، قۆناغی شەستەکانە تا هەشتایەکان، ئەو قۆناغە بەرەنجامی نووسینی کۆمەڵێ ڕۆمانی ئەزموونگەرانە بوو کە بەهۆیانەوە سێ کاری جوانی سێ نووسەری ئەمریکایی- لاتینی خۆیان کوتایە ناو بەرنامەکانی خوێندن لە ئیسپانیا، ئەوەش بۆ خۆی دەسکەوتێکی گەورە بوو کە هەریەکە لە (روسۆلۆ کایلواز) و (کو زمان) و (ئەللیگریا) لە ڕێگەی کارەکانیانەوە ئەدەبیاتی (خاک) و (هیندییە سوورەکان) و (شۆڕش)یان بەدی هێنا و بەرجەستە کرد.

لە قۆناغی ئەزموونگەریدا ڕۆمان وەک دیاردەیەک بەدەرکەوت کە دەکرێ سەرەتایەکەی بە ساڵی ١٩٦٢ دابنێین، کاتێ پەیڕەوانی ئەو ڕێبازە لە چیلی لەزانکۆی (کونسبسیۆن)دا کۆبوونەوە، لەپێشەوەی هەمووشیانەوە (کاربنتیر)ی کوبایی و ئیستوریاس-ی گواتیمالایی بوون، هەر لەوێدا ڕۆمان پێی نایە چاخی زێڕینی خۆیەوە کە وەک دەڵێن هەر لەوێش بوو ڕۆمان فتیلی تەقینەوەکەی خۆی داگیرساند، لەو کاتەشەوە ئەم دوو جەمسەرە لە ئەمریکای لاتیندا بەدەرکەوتوویی و ناسراوی مانەوە، تا لە دواتردا گابریل گارسیا مارکیز ناسرا و درەوشایەوە، بەڵام ددان پێدانانی نێونەتەوەیی بەڕۆمانی ئەو ناوچەیە لەپاش ساڵانێکی دوور و درێژ و لەو کاتەوە هات کاتێ لەنێوان ساڵەکانی ١٩٧٧، ١٩٧٩، ١٩٨٠دا یەک بەدوای یەکتر هەر یەکە لە (کاربنتیر) و (بۆرخێس) و (ئۆنیتی)، گرنگترین خەڵاتی ئەدەبیی ئیسپانیایان بەدەست هێنا کە ئەویش خەڵاتی (سرڤانتس)ە، بەمەش نێوەندە ئەدەبییەکانی ئیسپانیا لەو لووت بەرزییەی خۆیان دابەزین و

پاپلۆ نیرۆدا

چیتر نەیانتوانی لە ئاستی قەڵەمی ئیسپانی نووسی ئەمریکای لاتین خۆیان بێدەنگ و نەبان بکەن و کارەکانیان دیزە بە دەرخونە بکرێ، ئەوەش ئەو کاتە بوو کە ئیستوریاس و گابریل گارسیا مارکیز چاوەڕێی بوون و لە ساڵانی ١٩٦٧ و ١٩٨٢دا پەی دەرپەی خەڵاتی نۆبڵیان بەدەست هێنا و ئەو خەڵاتەیان لەژێر دەستی لیژنەکە ڕفاند. لێرەدا بۆ دەست نیشان کردنی دیدگا و تێڕوانینێکی هەمەلایەن سەبارەت بە تایبەتمەندیی نووسەرانی ئیسپانیایی- ئەمریکایی دەتوانین خەسڵەتی هەر یەکێکیان بە مانشێتێک زەق بکەینەوە. لە ڕۆمانەکانی (میکیل ئەنخل ئیستوریاس)دا کە خەڵاتی نۆبڵی بەدەست هێنا، ئیستوریاس هەوڵی دا سەرکەوتوانە زمانی نێوان شیعر و سیاسەت لەگەڵ یەکتر تێکەڵ بکا و پێکەوە کۆیان بکاتەوە و لەمەشدا وەک کەسێکی باڵا دەست بەو تایبەتمەندییەی خۆیەوە مایەوە تا ساڵی ١٩٦٧ کۆچی دوایی کرد، بۆیە تا درەوشانەوەی ئەستێرەی گابریل گارسیا مارکیز لە ساڵی ١٩٨٢دا وەک سەرچاوەیەک بۆ ڕەخنەگران دەمێنێتەوە.

هەرچی ئیرنستۆ ساباتۆیە کە نووسەرێکی ئەرژەنتینییە و ڕۆمانی (ئەلکسندرا)کەی ڕەواجی زۆری هەبوو و لە ساڵی ١٩٦١دا ناوودەنگی پەیدا کرد، ئەو ڕۆماننووسە زۆر خۆی بە چەمکی ڕیالیستەوە سەرقاڵ کردبوو، چونکە پێی لەسەر ئەوە دادەگرت کە ڕۆمان دەست کورتە لە نیشاندانی ئەو واقیعەی هەیە، بۆیە پێویست بوو هەوڵ بدات ئەو واقیعە نیشان بدات و سەرنجی خوێنەرانی بۆ ڕابکێشێ، لەو ڕوانگەیەوە دەڵێ: پێویستە ڕۆمان لەمرۆکەدا لە ڕواڵەتە زۆر ئاڵۆزەکانیشیدا هەوڵ بدات وەسفێکی هەمەلایەنی مرۆڤ بە هەموو خولیا و حەز و خواستە تایبەتییەکانی خۆیەوە تا

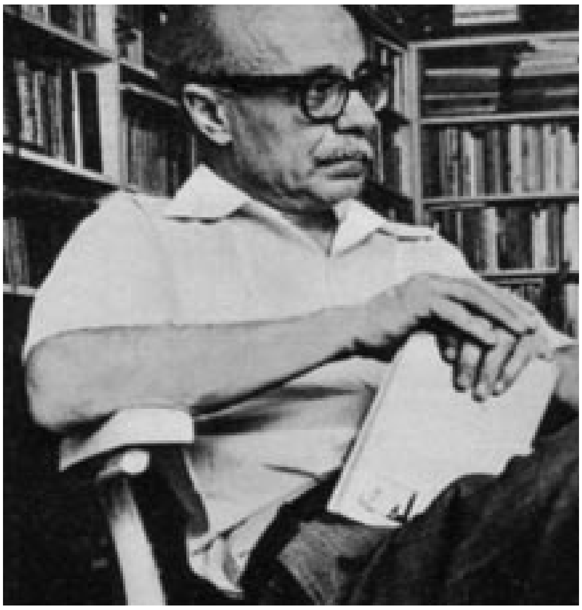

ئیرنستو ساباتۆ

دەگاتە ئەو مەنتیقییەتەی لەگەڵ خۆی هەڵیگرتووە پێشکێش بکات، لەبەر ئەوە پێویستە هەموو لایەک (کانت) و (جیروم بوش)، (بیکاسۆ) و (ئینشتاین)، (ڕیلک) و (جەنگیزخان) پێکەوە کۆبکەینەوە. بەقەدەر ئەوەش کە ناتوانین ئەو جۆرە چەمکە هەمەلایەنە پێشکێش بکەین، پێویستە لەسەرمان داکۆکی لەمافی خۆمان بکەین بەرانبەر بەو جۆرە نووسینانەی کە کەمترین شتێکیان پێ بوترێ دەبێ پێیان بڵێین ڕۆمانی لاساییکارانە و داماڵڕاو و شێواو، لەو بیروڕایەشدا (ئەلیخو کاربنتیر) (کە وەرگری خەڵاتی سرڤانتس)ـە دەچێتە پاڵ هەمان بیروڕاوە. ئەو دیبلۆماتکارە کۆبایییەی پێشوو لەپاریس دەڵێ: هەموو شتێک لەلای ئێمەدا خورافەیە، ئەوەش بۆ ئۆرووپاییەکان بووەتە دیاردە و نیشانەی زەقی ژیانی ئێمە لە ئەمریکای لاتیندا، هەر ئەوەش ئێمە لەوان جیا دەکاتەوە، چونکە ئەوان چەمکی خورافەیان لەدەستداوە، کە ئەمەش جێگەی بایەخی (کاربنتیر)ـە بە حوکمی جێگۆڕکێی خۆی لەنێوان ئەو دوو کیشوەرەدا، چونکە هەوڵی دەدا ئەو زۆرانبازی و ململانێیەی نێوانیان بەرچاو بخات، بۆیە ئاراستەی ڕۆمانەکانی بەرەو گەڕان و سۆراغ کردن بەدوای بیرێکی هەمەلایەن کە دوو جیهان لەگەڵ یەک کۆ بکاتەوە ڕۆیشتووە کە بەسەر دوو لادا دابەش بوون.

لە مەکسیکیشەوە ڕۆمانی (بیدرۆ بارۆمەر-١٩٥٥) ناوبانگی دەرکرد کە هی خوان ڕۆلفۆیە، ئەم ڕۆماننووسەش بەوە دەناسرێتەوە کە هەموو جۆرە کەرستەیەکی ڕۆمان و شێوازەکانی بەکاردەهێنێ، زۆریش بەسەر کات و شوێندا زاڵە و بیروڕایەکان لە هەموو گۆشەنیگا و باری سەرنجەکانەوە بەخێرایی لەنێوان پاڵەوانەکانی خۆی دەگوازێتەوە، بۆیە نووسینە کەم و پوختەکانی بەشداربوون و هەوڵیان دا هۆکاری داهێنەرانەی خەللاق لەناو ئەدەبیاتی ڕۆڵەکانی زمانەکەی خۆیدا پێش چاو بخات.

کەواتە کەمێک لەبەروبووم و بەرهەمی هزر دەتوانێ سەرنجڕاکێش و باش بێ، ئەمەش ئەو ڕۆمانە تاقانەیەیە کە ناوی (بەهەشت- ١٩٦٠)ی (لیزا مولیما)ی کوباییە کە لە ساڵی ١٩٦٧ کۆچی دوایی کردووە، ئەم ڕۆماننووسە بەسەرکەوتوویی خۆی لەناو تانوپۆیەکی زمانەوانیدا دۆزییەوە، لە شوێنی خۆیەوە و ئەو کاتەی کە لەیەکێتی کوبییەکان دابوو بەشداری لە ڕسکان و سەرهەڵدانی بزاڤێکی ئەدەبی پێشڕەوانەدا کرد، بۆیە بووە مایەی بەرجەستەکردن و وەرچەرخان و قەڵەمبازێکی زێدەباری دیکەی خستە سەر خەرمانی ئەو ئەدەبیاتەوە، هەروەها دوو نووسەری دیکەش هەبوون خەڵاتی (شیرفتس دیتسمان)یان بەدەست هێنا، کە بەدوو ئاراستەی جیاوازدا دەڕۆیشتن، یەکێکیان شاعیر و ڕۆماننووس خورخی بۆرخێسە کە بە نابینایی خۆی تەنیا حەقیقەتێکی سەرەکی دەبینی کە ئەویش لەناو خودی کارەکە و پاڵنەرە هاندەرەکانی کارەکەدا مت بووە. هەرچی خوان کارلۆ ئۆنیتییە (کە لە ئیسپانیا لەدایک بووە، بەڵام لەسەر نووسەرانی ئەرژەنتینی حیساب دەکرێ، زۆربەی تەمەن و ژیانی خۆشی لەوێ بەسەر بردووە)، پاشتر لە ساڵی ١٩٤٤دا وەک ڕۆماننووسێک بەدەرکەوت و ناسرا، ئەو وەچەی چلەکانی وەک وەچەیەکی ون بوو وێنا و بەرجەستە دەکرد کە لە نێوان دەسەڵاتخوازی ئۆرووپاییەکان و دیکتاتۆرییەتەکانی ئەمریکای لاتین ون ببوون، تا وای لێهات گومانی لە هەموو شتێک دەکرد، بەتایبەتی کاتێ وتی: (من نووسەر نیم (قسەکەی خۆی ڕاست دەکاتەوە)، بگرە من نووسەرم کاتێ دەنووسم و بەس).

ڕۆماننووسین لەم کیشوەرەدا هەر لە سەرەتاوە ئەوەی لە چارە نووسرابوو کە شۆڕشگێڕ بێ، پێویستە ئەوەش بڵێین زۆربەی جار ئەم کیشوەرە شانۆیەک بووە بۆ سازشکاری بازرگانانە و قەڵەمە بەکرێ گیراوەکان و ئەو زۆران و ململانێیەی لەنێوان جەمسەرگەلی دەزگاکانی چاپ و بڵاوکردنەوەی مەکسیک و بۆینس ئایرس و لەنێوان بەرشلۆنە و پاریس ڕوویان دەدا، کە سەرنجیش دەدرێ ئەو قەڵەمانەی بوونە هۆی بەنێوبانگ بوونی ئیمپریالیەتی (یانک)ی ئەمریکایی، ئەو جۆرە قەڵەمانە هەمیشە پشتیوانی ماددییان لێ دەکرا و بەهەموو شێوەیەک لەلایەن دامودەزگایەکانی (ڕۆکلفر) و (گوجینهام) پاڵپشتییان لێ دەکرا، تا کۆتاییەکەی بەوە دەشکایەوە و دەبینرا ئەوانە ڕۆژێ لە ڕۆژان میوانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبوون، تەنانەت جەمسەرێکی نوێ و گرنگ لەنێو ئەم پێشبڕکێ و کێبەرکێیەدا پەیدابوو بۆ هێنانە ئارای خەڵاتێکی ئەدەبی بەناوی (ماڵی ئەمریکییەکان) کە لەکوبا

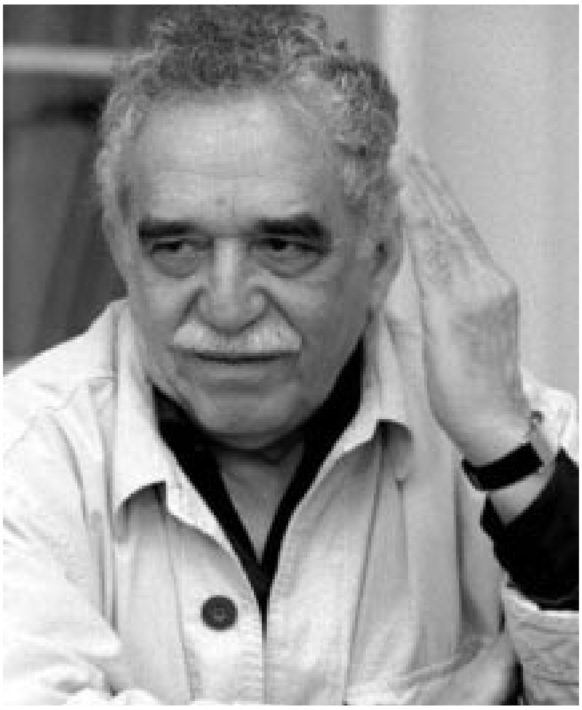

ماركيز

ده‌درا و بووه هۆی ڕاکێشانی زۆربه‌ی هزرڤان و بیرمه‌نده‌کانی ئیسپانیایی و ئه‌مریکاییه‌-لاتینییه‌کان، ئه‌وه‌ش له‌و کاته‌دا ئه‌نجام درا که‌ خه‌ریک بوو ڕۆمان له‌ سایه‌ی ده‌سه‌ڵاتی فرانکۆ ده‌خنکا و له‌ په‌له‌قاژه‌دا بوو، هه‌ر ئه‌و کاته‌ش هزرمه‌نده‌کان له‌ دوو سه‌نگه‌ری جیاوازدا وه‌ستان و خۆیان بینییه‌وه‌، ڕۆماننووس (فۆنتس) و (فارگاز لۆسا) له‌لایه‌ک و (گابریل گارسیا مارکیز) و (کورتاذار) له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌، به‌رانبه‌ر یه‌کدی وه‌ستانه‌وه‌، به‌ڵام ئه‌و به‌رهه‌مانه‌ی ئه‌و نه‌یار و سه‌نگه‌ره‌ جیاوازانه‌ی لێکتر جودا کرده‌وه‌ چین؟ له‌باره‌ی کارلۆس مۆنتس-ه‌وه‌ ده‌وترێ هه‌ر که‌سێ بیه‌وێ مه‌کسیکی هاوچه‌رخ بناسێ، ئه‌وه‌ ڕوو ناکاته‌ خوێندنه‌وه‌ی بواری ئابووری، به‌ڵکو ده‌که‌وێته‌ خوێندنه‌وه‌ی (مۆنتس) که‌ به‌ناوبانگترین و ناسراوترین ڕۆمانی (مردنی ئه‌ریتمبۆ کرۆز)ـه‌ که‌ له‌ ساڵی ١٩٦٢دا نووسراوه‌ و باسی گۆڕانی وڵات له‌ ڕووی پره‌نسیپی شۆڕشگێڕانه‌وه‌ بۆ سه‌رمایه‌داری نوێ ده‌کات.

هه‌رچی ماریۆ فارگاس لۆسایه‌ که‌ خه‌ڵکی پیرۆیه‌ و به‌ یه‌کێک له‌ نووسه‌ره‌ گه‌نجه‌ خاوه‌ن به‌رهه‌مه‌ زۆره‌کان ده‌ژمێردرێ، ڕۆمانه‌که‌ی (ماڵی سه‌وز) له‌ ڕیزی ده‌ ڕۆمانه‌ یه‌که‌مه‌کانه‌ که‌ له‌ناو ئه‌مریکای لاتین زۆر به‌ هه‌ڕمێنه‌ و ڕه‌واجی هه‌یه‌، له‌و ڕۆمانه‌شدا توانایی و ده‌سه‌ڵاتی خۆی له‌ گرتنه‌ به‌ری حه‌وت ڕێگای ڕۆماننووسانه‌دا سه‌لماند. له‌ سه‌روبه‌ندی هه‌وڵی پێشوازی کردنی په‌خشکاره‌کانی کتێبه‌کانی، خانه‌یه‌کی چاپ و په‌خشی ئیسپانیایی ملیۆنێک فره‌نکی فه‌ره‌نسایی دایێ، ئه‌مه‌ش به‌ مه‌به‌ستی مسۆگه‌ر کردنی ده‌ستپێشخه‌ری کردن له‌ به‌ده‌ستهێنانی چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی ڕۆمانه‌که‌ی بوو به‌ناوی (جه‌نگی کۆتایی جیهان)، به‌ڵام خۆلیۆ کورتاذاری ئه‌رژه‌نتینی که‌ ڕۆمانه‌که‌ی (ماریل ١٩٦٣) ناوبانگێکی زۆری ده‌رکرد، ئه‌وه‌ ئیسپانیاییه‌کان به‌شێوازه‌که‌ی سه‌رسام بوون، که‌ له‌ ڕۆمانه‌کانیدا زمانێکی بۆرژوازیانه‌ وه‌ک که‌رسته‌یه‌ک بۆ داشۆڕین و لاقرتێ و گاڵته‌جاری به‌کارده‌هێنێ.

دواجار گابریل گارسیا مارکیز دێ که‌ نووسه‌رێکی کۆلۆمبیاییه‌ و ئه‌و قۆناغه‌ زێڕینه‌ی ئه‌ده‌بیاتی (ئیسپانیایی - لاتینی) ته‌واو ده‌کا و ده‌نه‌خشێنی، به‌ڵام نه‌یاره‌کانی به‌ لێبووکی سێرکی شۆڕش ناویان ده‌برد، له‌کاتێکدا ڕه‌خنه‌گره‌کانی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ هاوڕا بوون شاکاره‌که‌ی (سه‌د ساڵ له‌ دووره‌په‌رێزی) که‌ له‌ ساڵی ١٩٦٧دا بڵاوی کرده‌وه‌، ئه‌و ڕۆمانه‌ نموونه‌یه‌کی چاک و جوانی ئه‌و ڕۆمانانه‌یه‌ که‌ خوێنه‌رانی هه‌موو جیهان پێیان خۆش بوو بیخوێننه‌وه‌، چونکه‌ ڕۆمانه‌که‌ به‌ جۆرێک نووسراوه‌ که‌ پتر هونه‌ری چیرۆک و ڕۆمانیانی له‌لا خۆشه‌ویست ده‌کرد، له‌ کاتێکدا به‌رهه‌مه‌کانی تا ماوه‌یه‌کی دوور و درێژ له‌ لیستی خوێندنه‌وه‌ی ڕۆمانه‌کانی جیهاندا چانسی خوێندنه‌وه‌یان نه‌بوو، بیروڕای مارکیزیش له‌ هه‌ڵسه‌نگاندنی به‌رهه‌مه‌کانی خۆی جیاوازه‌ له‌گه‌ڵ بیروڕای که‌سانی دی، چونکه‌ ئه‌و ڕۆمانی (کۆلۆنیل که‌س نییه‌ بۆی بنووسێ) به‌باشترین به‌رهه‌می خۆی ده‌زانێ که‌ ساڵی ١٩٦١ ئه‌مه‌ی نووسیوه‌ و له‌و ڕۆمانه‌یدا ئازار و ئه‌ندێشه‌ی ژن و مێردێکی پیر ده‌رده‌بڕێ که‌ چاوه‌ڕێی هاتنی پاره‌ ده‌که‌ن پێیان بگات، به‌ڵام به‌چاوپۆشین له‌ بیروڕای مارکیز سه‌باره‌ت به‌ کاره‌کانی ڕابردوو و داهاتووی و ئه‌و ڕۆمانه‌ی خه‌ڵاتی نۆبڵی پێ وه‌رگرت، ڕه‌خنه‌گر و چاودێره‌کان هه‌ر ئه‌و ڕۆمانه‌ی (سه‌د ساڵ له‌ دووره‌په‌رێزی) به‌ مانگ و کاره‌کانی دیکه‌ی به‌ ئه‌ستێره‌ ده‌بینن.

ژێده‌ر و سه‌رچاوه‌:

(١) رحلة في جماليات رواية أمريكا اللاتينية، د.ماجدة حمود، دمشق، إتحاد الكتاب العرب، ٢٠٠٧.

(٢) شعراء من أمريكا الجنوبية، سعد صائب، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٧٤.

(٣) الخطوات الضائعة، اليخو كاربنتير، ترجمة: سالم شمعون، دار المأمون للترجمة والنشر، بغداد، ١٩٨٨.

(٤) النفق، ارنستو ساباتو، ترجمة، مروان إبراهيم صديق، دار المأمون للترجمة والنشر، بغداد، ١٩٨٨.

(٥) مجلة ألف - باء، العدد ٧٣٤، ١٩٨٤، بغداد.

(٦) هه‌ندێ سه‌رچاوه‌ی دیکه‌.